

BENKŐ LÁSZLÓ: AZ IRÓI SZÓTÁR

A szépirodalmi nyelv és stílus lexikográfiai feldolgozása. Bp. 1979. Akadémiai K. 276 l.

Benkő László könyve olyan bonyolult, többsíkú témát érint, amely egyaránt tartozik a nyelvészre, irodalomtudósra és a stilisztika kutatójára. A sokrétű megközelítés szükségessége miatt nem egyszerű feladat egy ilyen témájú könyv megírása. A magyar szakirodalomban elég sok vita folyt az írói szótárakról általában, s a Petőfi-szótár, Juhász-szótár és a József Attila-szótár is megbeszélések, cikkek témája volt, azonban többnyire kifejezetten szótártani, irodalomelméleti és stilisztikai szempontokból. Az alábbi ismertetésben a nyelvész szemével vizsgáljuk a könyvet.

A könyv két fő részből áll. *Az írói szótár elméleti kérdései* c. részben a szerző kitér az írói szótár előzményeire, mind nemzetközi, mind magyar viszonylatban; részletesen tárgyalja néhány szaktudomány, így a stilisztika, a nyelv-művelés, valamint az írói szótárak kapcsolatát; beszél az írói szótár funkciójáról, helyéről a szótárak rendszerében, s általános áttekintést nyújt fajairól, közülük néhányat be is mutat. A könyv második fő részében („Az írói szótár gyakorlati kérdései”) általánosságban foglalkozik a szótár-írás, szótárszerkesztés több fontos problémájával, ilyenek pl. a címszók, toldalékok, értelmezési eljárások, stilisztikai minősítések kérdései, a szintaktikai szerep feltüntetése. Mindezeket az írói (költői) szótár szerkesztésének gyakorlati munkája során szerzett tapasztalatait fölhasználva mutatja be, nem feledkezve meg az egyéb megközelítési lehetőségekről sem. A könyvet részletes bibliográfia, bibliográfiai névmutató, rövidítésjegyzék és általános névmutató egészíti ki.

A szerző helyesen állapítja meg könyvének előszavában (7. lap), hogy a stíluselemzés problémáinak, módszereinek jelentős része arra a kérdésre vezethető vissza, hogyan érvényesül az elemzők tudatában – akár tudatosan, akár önkéntelenül – az egyéni nyelv és stílus, valamint a közösségi kifejezésformák és -módok viszonya. Azzal azonban már nem érthetünk egyet, aho-

gyan a szerző ezt a problémát a *langue* és a *parole* Saussure óta vitatott problémájával azonosítja. Mivel a közösség és egyén nyelve, valamint a *langue* és *parole* egymással szembe, illetve párhuzamba állítása az egész könyv koncepciójának szerves része, kissé bővebben foglalkozunk vele.

Egyetlen irodalmár nyelvész vagy nyelvész irodalmár sem azonosította eddig az általános stilisztikai jelenségeket így a *langue*-gal. Ez nem véletlen, mert tényleges viszonyuk ennél jóval bonyolultabb. Vegyük például Lotman munkásságát, aki nyelvnek tekint „minden kommunikációs rendszert, mely sajátos módon elrendezett jeleket használ”. Szerinte a művészet másodlagos modellező rendszer, azaz a természetes nyelvi szintre ráépülő kommunikációs struktúra. Az ilyen és hasonló megállapítások fényében egészen másképpen jelennek meg az olyan, nyelvészetből ismertnek tűnő fogalmak, mint a *langue* és a *parole*. Beszélhetünk tehát stilisztikai kompetenciáról vagy rendszerről (Lotman terminológiájában: kódrol) akár egy stílusirányzat, akár egy-egy szerző kapcsán. Ugyanakkor mindig tudatában kell lennünk annak, hogy ez éppen úgy a *parole*-on keresztül jut kifejezésre, mint maga a *langue* is: az egyéni nyelvhasználaton keresztül.

A könyvben pár oldallal később, a 63. lapon a következőket találjuk: „... az írói szótár első, legprimerebb tulajdonsága, hogy egyedi természetű, *parole* jellegű az általános szótár a priori *langue*, újabb műszóval *metalangue* jellegével szemben.” (Kiemelés tőlem. F.M.)

Véleményünk szerint az általános és az írói szótár kölcsönös viszonya bonyolultabb annál, semhogy az általános szótárt egyszerűen *langue*, az írói szótárt pedig *parole* jellegűnek nyilváníthatnánk. Az írói (költői) szótár címszavainak anyaga egy vagy több (irodalmi) mű, illetőleg egy vagy több szerző műveinek szókincsét tartalmazza. A lényegét talán a statisztikai értelemben vett mintavételi módszer különbségében találhatjuk

meg: írói (költői) szótár esetén egy vagy több meghatározott személy művére (műveire) korlátozzuk a korpuszt, a feldolgozandó anyagot. E korlátozott korpusz alapján állítunk fel azután egy olyan részrendszer-törédket, ami a közösségi nyelvnek, a *langue*-nak a része. Egy írói szótár jellegét talán úgy lehetne pontosabban meghatározni, hogy személyekhez kötött korpuszból vett *parole*-jelenségeken alapul, s *langue* jellegű legfeljebb csak annyiban, amennyiben a *langue* egy idiolektusban tükröződő szeletének törédkét mutatja be.

Itt szeretném felhívni a figyelmet arra a tényre is, hogy az általános szótár is *parole*-jelenségek alapján (a szótárszerkesztő személy vagy személyek által) leszűrt részrendszer, csak éppen a nyelvi adatok forrása mutat túl mennyiségileg is, sokszor minőségileg is egy vagy több szerző egy (esetleg több) művén. A különbség az írói szótárral szemben csak annyi, hogy itt a korpusz körvonalai elmosódtak, homályba vesznek, a korpusz tényleges nagyságát még megbecsülni is nehéz, a szerkesztők áttekintő képességétől, látványuk szélességétől, erudíciójuktól, s nem kis mértékben a korábbi eredmények, szótárak felhasználásának fokától függ.

A magyar írói szótárak előzményeiről szólva Benkő László érvelése így hangzik: „Igaz, hogy külső formája szerint ez (Lehr Albertnek Arany Toldijához készített jegyzetei. F. M.) nem szótár (s így a már kialakult betűrendes szójegyzékekhez képest visszalépésnek volna tekinthető). Mint-hogy azonban egy meghatározott írói mű, a Toldi szóanyagára vonatkozik, és a szavakat a szöveg szerinti előfordulásuk sorrendjében követve, tehát meghatározott rendszerbe foglalva tárgyalja, beletartozik az írói szótár tágabb keretébe.” (22. lap.) Ennek megfelelően Lehr Albert Toldi-kiadására Benkő könyvében nem az írói szótárak, hanem az „egyéb forrásmunkák” között találunk hivatkozást. Ezzel szemben mi, Wacha Imrével egyetértve, Lehr Albert Arany Toldijához készített jegyzeteit nem tekintjük szótárnak. Meglepő viszont, hogy Benkő a bibliográfia egyik részében sem említi Tolnai Vilmos szómutatóját, amellyel Tolnai éppen Lehr Albert jegyzeteit kívánta szó-társzerűen is használhatóvá tenni.

Vitatható Benkő Lászlónak az a megállapítása is, hogy az írói szótár maga is „irodalmi műfaj” lenne (24. lap); ennek taglalására azonban nem térünk ki.

Benkő László az általa definiált írói szótár (43. lap) történeti feltételeit kutatva megállapítja, hogy egyáltalán nem mutatható ki valamiféle

közvetlen összefüggés a társadalmi érdeklődés és az írói szótár készítése között (28. lap). Ez a megállapítás nem különösebben meglepő.

A különböző szaktudományok általában társadalmi (gyakorlati) igényeket elégítenek ki, s ez fejlődésüket alapvetően meghatározza. Ugyanakkor bizonyos mértékig önálló életet is élnek, amelynek során elmélyülhetnek egyes részproblémákban, kifejlődhetnek új határtudományok, amelyek esetleg csak sokkal később válnak alkalmazhatóvá a mindennapi vagy tudományos gyakorlatban.

Az írói szótárak felé mindaddig nem fordulhattott komolyan az érdeklődés, amíg a szinkron nyelvészetet egyáltalán nem tekintették tudományoknak. Még később is, amikor ez a felfogás – Saussure nyomán – megváltozott, nem annyira a nyelvtudományok e forradalma, mint inkább a gyakorlati célok, feladatok (gyorsírás, nyelveírás, idegennyelv-oktatás, közművelődés, a nemzetközi kapcsolatok kiszélesedése stb.) határozták meg a szótárkészítés fokozódását.

A Benkő László által is ismertett írói szótárak szinte kivétel nélkül olyan írók, költők műveit dolgozzák fel, akik nagymértékben hozzájárultak az adott nyelv nemzeti irodalmi nyelvvé válásához (Botev, Goethe, Ibsen, Mickiewicz, Petőfi, Puskin). E személyek megválasztása nem véletlen: nyelvüknek, nyelvhasználatuknak leírását, feltérképezését minden országban nemzeti ügynek tekintették és tekintik ma is, ezért kutatók tucatjai áldozták és áldozzák idejük, energiájuk számottevő részét. Érdekes módon különösen a hetvenes évek elejétől (s azóta egyre inkább) ez a folyamat „demokratizálódik”; ennek eredményeképpen a nemzeti irodalmi nyelvek szempontjából kevésbé jelentős írók, költők, sőt ma már filozófusok, esztéták, természettudósok művei is sorra kerülnek. Természetesen más célt szolgálnak az irodalmi művek anyagát feldolgozó szótárak, s megint másokat a tudományos vagy tudományfilozófiai művek alapján összeállítottak. Ez utóbbiak nagy segítséget nyújtanak az illető tudós fogalmi rendszerének, elméletének jobb megismeréséhez, az egyes fogalmak tudománytörténeti elemzéséhez. Mindez jelentős mértékben a számítástechnika rohamos elterjedésének és gyors fejlődésének, a könnyen adaptálható, hatékony számítógépes konkordancia-programok tucatjainak köszönhető. Régen egy-egy írói szótár (kizárólag emberi erővel való) elkészítése sokszor több ember sok évtizedes munkáját követelte meg. Ma már egy átlagosnál nem termékenyebb költő életművét számítógép segítségével egy ku-

tató egy éven belül fel tudja szótárszerűen dolgozni. Napjainkban a legkülönbözőbb országokban működnek olyan számítóközpontok, ahol az ilyen jellegű szövegfeldolgozásokat rutinszerűen végzik.

Összegezve az eddig elmondottakat: az írói szótárak számának utóbbi évekbeli hirtelen növekedését nem a nyelvtudomány fejlődésének kell tulajdonítanunk, mint ezt Benkő László teszi, hanem sokkal inkább a számítástechnika és a számítástechnikai kultúra elterjedésének, amely jelentősen felgyorsította a munkaidővesztés végeredményének, az írói szótáraknak megjelenését.

Vitába kell szállnunk Benkő Lászlónak egy matematikával kapcsolatos állításával is. Mint a könyvben olvashatjuk, „A korpusznak, azaz a pontosan körülhatárolható alapszövegnek a szükségességét elsősorban a matematikai nyelvészet, és a vele kapcsolatos feladatok (pl. gépi fordítás) követelik meg. Tudvalevő, hogy a matematikai vizsgálat tárgya csak elemek véges halmaza, tehát egy pontosan meghatározott szóanyag, illetve számosság lehet” (49. lap).

Talán elegendő a textológia különféle részterületeire utalnunk annak bizonyítására, hogy a zárt korpusz vizsgálatát nem a matematikai nyelvészet (amelyet az utóbbi tizenöt-húsz évben már másképpen értelmeznek) és a vele kapcsolatos feladatok „követelik meg”. A szakszövegek gépi fordítása, vagy a kvantitatív nyelvészeti vizsgálatok (van ugyanis olyan régebbi értelmezés, amely szerint mindkettő beletartozik a „matematikai nyelvészet” szélesebb fogalmába) nem követelik meg a „pontosan körülhatárolható” alapszöveget, hiszen akkor elvesztenék nyitottságukat, kiterjeszhetőségüket. Mindkét említett tudományos cél előfeltételezi korpuszok (még hozzá homogén korpuszok) elemzését, amelyek lehetővé teszik azoknak a szövetségességüknek a kipreparálását, a szabályok algoritmizálását, amelyek segítenek abban, hogy később bármilyen más, hasonló típusú szöveget is fel tudjunk dolgozni. Mindenesetre jó lett volna, ha Benkő László pontosan körülhatárolja, mit is ért „pontos körülhatároltságon”. (Itt meg kell jegyeznünk, hogy a mennyiségi szempont sem közömbös, s ez bizonyos értelemben csakugyan zárttá teszi a vizsgált korpuszokat.)

Benkő Lászlónak az a megállapítása, hogy a matematika csak véges halmazokkal dolgozik, alapvetően téves. A matematikai vizsgálat tárgya egyaránt lehet véges és végtelen halmaz, különben soha nem tette volna lehetővé a tudományak és

a technikának azt a fejlődését, amelyet nap mint nap tapasztalhatunk. A végtelen halmazok példaként gondoljunk csak az általános iskolában tanított euklideszi geometriára vagy a számelmélet alapelemeire.

A különféle írói szótárak között Benkő László bemutatja a Dante-szótárt, az egyik Shakespeare-szótárt, a Puskin-szótárt (amely a magyar költői szótárak mintájául, példaképeül is szolgált), részletesebben beszél a Goethe-szótárról. Ezután bemutatja a magyar eredményeket is, mégpedig a Juhász Gyula-szótárt és a Petőfi-szótárt.

Gigantikusnak nevezi a hárommillió szöveg-szót feldolgozó Goethe-szótárt, amelynek címszóanyaga kb. 90 ezerre rúg, de szóra sem érdekesíti azt az 1949-ben elkezdett, valóban gigantikusnak nevezhető munkálatot, amelynek célja az Index Thomisticus elkészítése, azaz Aquinói Szent Tamás összes művének gépi feldolgozása volt. A bibliográfiában említi Benkő ezt a művet (242. lap), de szerintünk érdemes lett volna a főszövegben is részletesebben bemutatni; annál is inkább, mert az Index Thomisticus szerkesztője, Roberto Busa volt az, aki a világban elsőként hozzáférést az új technika, az automatizáció és a számítógépek nyelvészeti alkalmazásához.

Goethe összes műveinek hárommillió szöveg-szavához képest az Index Thomisticus három és félszer annyit, több mint tíz és fél millió szöveg-szót dolgoz fel: ebben benne van Aquinói Szent Tamás összes műve („csak” ez összesen kb. nyolc és fél millió szövegszó), valamint 61 egyéb latin nyelvű mű más középkori szerzők tollából. A feldolgozás teljességét tekintve az Index Thomisticus páratlan: a 10 631 979 szövegszó mindegyikét regisztrálták, feldolgozták, beleértve az összes viszonyozót és kötőszót is. E hatalmas munka első eredményei már 1976 előtt megjelentek 31 enciklopédia méretű kötetben. A szakirodalomban már jóval megjelenésük előtt is sok helyen írtak róluk. Benkő László könyvének írása idején ezekről már tájékozódhatott volna.

Az értelmező-minősítő típusú írói szótárak egyik lényeges sajátja, hogy bemutatják az elemzett szerző szóhasználatát, s gyakran annak legfinomabb jelentésárnyalatait is, sőt néha stilisztikai minősítést is közölnek, többnyire a címszóra vonatkoztatva. Mint Benkő László írja: „... az írói szótárak egyre terebélyesedő műfaja ellenére eddig csupán a magyar írói szótárak szerkesztői vállalkoztak a szöveghez kötött szövegfordulások részletes stilisztikai minősítésére” (192. lap). Így például a Juhász Gyula-szótár címszavait a történeti, illetőleg a mai nyelvi rétegződés, haszná-

lati kör stb. szerint minősíti szerkesztője, mégpedig az Értelmező Szótár jelzéseinek, minősítéseinek alapján.

A Puskin-szótár szerkesztősege annak idején lemondott a címszavak stilisztikai jellemzéséről, mivel az orosz nyelv történeti stilisztikája még gyenge lábakon állt. Juhász Gyula nyelvhasználatára jóval közelebb áll ugyan a mai magyar irodalmi nyelvhez, mint Puskiné a mai orosz irodalmi nyelvhez, mégsem tartjuk szerencsésnek egy sokkal később keletkezett szótár minősítéseit alkalmazni az egy-két generációval korábban alkotó költő műveiből készült írói szótár címszavaiban.

Jogosan vetette fel Szathmári István a Juhász-szótárról írt recenziójában a kérdést: „... érdemes-e, szükséges-e ilyen mértékben támaszkodni az Értelmező Szótárra?” A kérdés felvetésénél még tovább mehetünk: az ilyen eljárást metodológiailag helytelennek tartjuk, mégpedig ugyanazon oknál fogva, amiért a Puskin-szótár szerkesztői. A magyar nyelv történeti stilisztikája sem áll még olyan szilárd alapokon, hogy nyugodt lélekkel visszavetíthessük mai nyelvhasználatunk stilisztikai minősítéseit akár Juhász Gyula, akár más korábbi költők nyelvhasználatára. Benkő László ugyan megjegyzi a Juhász-szótárról, hogy ha eltérés van a költő nyelvhasználatának és a mai nyelvhasználatnak a stílusértéke között, azt a stílusminősítő jegy előtt ő külön jelzi, „de mindig az Értelmező Szótár adja a címsorbeli minősítésekhez a viszonyítási alapot” (96. lap). Sajnos megfelelő előmunkálatok, elméleti háttér nélkül az ilyen megjegyzések csak szórványos jellegűek, s ezért kétes értékűek lehetnek: összességükben torz képet nyújtanak az illető költő adott korban viselt szerepéről, nyelvhasználatának stíluszajátosságairól.

A stílusminősítések bonyolultságával kapcsolatban tanulságosak Martinkó Andrásnak a Petőfi-szótár második kötetéről írt megjegyzései. Elemzi a *kebel* és a hangkivetéses *kebl-* toldalékos alakjait, s fölveti, vajon valóban a választékosság jogán kerültek-e bele Petőfi szövegeibe a mai nyelvérzékünk által választékosabbnak ítélt teljes tövű alakok.

Benkő László nem megfelelően használja a *mintavétel* műszót, s megfélemedezik arról, hogy a statisztikai értelemben vett mintavétel igen sokféle lehet: teljes, rétegezett, szisztematikus stb. A statisztikaelméletben és a nyelvstatisztikában ezzel elég sokat foglalkoztak. Így megállapíthatjuk, hogy nem az „ún. mintavétel módszere és technikája” áll szemben az írói szótárak egy teljes művet vagy összes művet feldolgozó módszerével

(108. lap), hanem inkább arról van szó, hogy az írói szótárak az ún. teljes mintavétel módszerével dolgoznak, míg a többiek általában csak a részleges mintavételével.

Igazán sajnálatos, hogy Benkő László mindössze négy oldalon foglalkozik a gépi feldolgozású szótárakkal (102-106. lapok). Az általa is említett prágai konferencia idején (1968-ban) az egész világon már összesen mintegy 150 gépi szövegfeldolgozást végző központ működött, ezekből több mint 15 a Szovjetunióban. Számuk később sem csökkent, sőt, sok ilyen központ létesült a legkülönbözőbb országokban. Természetesen nem mindegyikük foglalkozik írói szótárakkal, de elég nagy részük folytat munkálatokat ez irányban is. Benkő László idézi Stindlová egyik régi, 1952-es, ma már teljesen elavult megjegyzését az elektromechanikus gépek és a számítógépek kombinációjának alkalmazásáról. Ma már a lyukkártyás rendszer sem a legkönyvebben realizálható és főleg nem a legáltalánosabb módja az indexek készítésének (104. lap).

Mindenképpen célszerű lett volna a gépi feldolgozású szótárak fejlődését legalább 1975-ig (vagy a könyv nyomdába adásának évéig) bemutatni, mert az így vázolt összkép – a hőskort bemutatva – úgy tűnteti fel, mintha 1968 után semmi fejlődés nem lett volna tapasztalható e téren.

A gépi feldolgozású szótárak hiányával szorosan összefügg, hogy a könyvben alig találunk (a bibliográfia néhány tételén kívül) hivatkozásokat 1968 utáni könyvekre, cikkekre. Jó lett volna a jelenhez közelebb álló külföldi tapasztalatokat is feldolgozni, ennek hiánya mindenképpen a könyv komoly fogyatékossága.

Két rövid megjegyzés. Még mindig kísért nyelvészeink között a biologizmus schleicheri szemlélete, legalábbis erre utal Benkő László néhány megjegyzése: „...a kifejelett európai nyelvek...” (30. l.); „A nyelv mai fejlettségi fokán...” (38. l.).

Meglehetősen sok hiba van a cirillbetűvel szedett szavakban. Egy akadémiai kiadvány igazán megérdemelte volna, hogy a szerző is, a kiadó is nagyobb gondot fordítson ilyen részletkérdésekre is. A cirillbetűs nevek, címek átírásáért azonban már kizárólag a szerzőt terheli a felelősség: ezek nem felelnek meg egyetlen hivatalos átírási vagy transliterálási rendszernek sem, pedig nálunk Magyarországon e tekintetben elég nagy választék áll rendelkezésre.

Örvendetes, hogy az Akadémiai Kiadó szótár-elméleti művekkel is bővíti kiadványainak válasz-

tékát, s ezzel kíván segítséget nyújtani az újabb költői szótárak jövődöbéli szerkesztőinek. A sokéves szótárírói, szótárszerkesztői gyakorlat azonban nem feltétlenül nyújt elégséges garanciát

arra nézve, hogy valaki e tevékenység megfelelő elméleti összefoglalását, szintézisét is hibátlanul, vagy legalábbis súlyosabb hibáktól mentesen meg tudja oldani.

Füredi Mihály

KELEMEN PÉTER: SZIMBOLISTA VERSSZERKEZETEK KOSZTOLÁNYI ELSŐ KORSZAKÁBAN
Bp. 1981. Akadémiai K. 234 l. (Irodalomtörténeti Füzetek 103.)

Kelemen Péter könyve, mely Kosztolányi első korszakával foglalkozik, eredeti, érdekes munka, amely több vonatkozásban arra ösztönözheti a kutatást, hogy újragondolja bizonyos szempontjait, s Kosztolányinak jó néhány versével és fontos motívumával kapcsolatban módosítsa elképzeléseit. Ez pedig igen nagy eredmény, különösen, ha figyelembe vesszük, hogy egy irodalomtörténész első könyvéről van szó, melyben nyoma sincs a pályakezdés bizonytalanságainak, tévováságainak. Kelemen Péter ugyanis könyvének igen következetes, minden szempontból végiggondolt karaktert adott azzal, hogy az eszmei vonatkozásokon sorban haladva nagyjából ugyanazzal a módszerrel él, s a verselemzés legmodernebb eljárásainak hálójára feszíti ki a költőnek egy-egy olyan művét, melyet az adott eszmei változások legpregnansabb megvalósulásának érez. Még izgalmasabbá és tanulságosabbá teszi fejtegetéseit, hogy nem idegenkedik a társtudományok – első sorban a matematika – mozgósításától sem, következtetéseit hatalmas méretű számoszlopokkal és lenyűgöző statisztikákkal támasztja alá és igazolja. (Más kérdés, hogy maga a vers nem áll-e ellen néha az illetén magyarázatoknak, illetve, hogy felszabdalásával nem veszítjük-e el a mű egész szerves egységének érzelmi tartalmait?) Kétségtelen, hogy Kelemen Péter mélyen hatolt be az elemzett versek rétegeibe, s azoknak sok új elemét hozza a felszínre, néha azonban olyan érzése támad olvasójának, hogy a részletek kedvéért mintha lemondana az egészről, a szövet fontosabb, mint a kész ruha.

A könyv hét fejezetéből igen következetes folyamatrajz bontakozik ki, mely a századvég megváltozott életérzésének és életszemléletének elemzésével kezdődik, s a Kosztolányi-költészet avantgarde felé való elmozdulásának fontos rajzával zárul. E hét részen belül mindvégig azonos eljárást követ a szerző: elemzéseinek középpontjába mindig e részkorszak egyik legjellemzőbb költeményét állítja, s azt boncolja, miközben tárgyalja Kosztolányi lírájának és prózájának hasonló jegyeket hordozó egyéb műveit is. Elvitat-

hatatlan, hogy jó néhány ponton olyan fontos és új felismeréseket hoz, melyek igazi nyereségei a Kosztolányi-filológiának, másutt viszont több világirodalmi párhuzam felvillantásával tovább árnyalhatná a képet (mely e hatáskutatás nyomán bizonyára módosulna is némely helyeken). Rögön a *Kifelé a századvégből* című fejezetben megragad az a tömör és hiteles jellemzés, melyet a fin de siècle életérzéséről ad (legfeljebb a meghatározónak mondható Schopenhauer-hatásról lehetne még merengeni), s még inkább az a mélyen szántó verselemzés, melynek keretében az *Üllői úti fák*-at, e joggal népszerű Kosztolányi-verset tiszteletre méltó aprólékosággal, minden rejtett motívumra gondosan ügyelve új fényben mutatja fel, mint a módosult chanson modelljét. Annyi affinitással és kedvvel melyed el a vers különböző rétegeiben, hogy némiképp szándéka és mondandója ellenében hat az a következtetése – mely érzésünk szerint más Kosztolányival foglalkozó művekben is alighanem joggal feltételezhető forrása lesz –, hogy e mű nem lett „több” „papírba temetkezett költeménynél”. Messzire vezetne annak megvitatása, hogy huszadik századi lírikusaink közül ki és miért népszerű, arról nem is szólva, hogy e népszerűség hullámlásokat mutat, s nem is oly rég olvashattunk aggódó jelzéseket arról, hogy Ady költészete is „papírba temetkezett”. Mindenesetre azt reméljük, hogy Kelemen Péter nem elégszik meg a tény regisztrálásával, mert abban elemzésének igazolását látja, hanem Kosztolányi iránt érzett elkötelezett szeretetétől hajtva inkább e líra igazi értékeit mutatja fel, s így népszerűsíti azok körében is, akik hajlandók elhamarkodottan „ítélkezni” költők és művek fölött. Hogy mennyire birtokában van az ehhez szükséges tudásnak, mi sem bizonyíthatja jobban, mint azok a minden szempontból példás javítások, melyek segítségével igyekszik visszaállítani e versek megromlott szövegét. Bár tisztában vagyunk az „ultima manus” elv helyes voltával, eljárását mégis indokoltnak és helyesnek kell tartanunk, mert tudjuk: a Nyugat körének jó néhány nagy lírikusa vajmi felületesen korrigált, s